

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาของทฤษฎี แนวคิด และผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาเอกสารประเภทต่าง ทั้งตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา มาเป็นกรอบแนวคิดเพื่อสรุปความรู้ให้สัมพันธ์เชื่อมโยงปัญหาที่ศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 - 1.1 ความหมายของการเมือง
 - 1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.3 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 - 1.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 - 1.5 รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 - 1.6 ระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมือง
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง
3. ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมือง
4. อุปสรรคการมีส่วนร่วมทางการเมือง
5. คณะกรรมการหมู่บ้าน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปัจจัยและองค์ประกอบที่สำคัญของระบอบการเมือง การปกครองของสังคมที่พัฒนาแล้ว มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมือง ในสังคมปัจจุบันได้พยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออกในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากการศึกษาข้อมูล พบว่า มีการอธิบายความหมายของคำว่า การเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไว้มากมายหลายท่านซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1.1 ความหมายของการเมือง

การเมือง คือ การจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์จากทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น การเมืองกับผลประโยชน์จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กัน ลักษณะการเมืองของประเทศไทยเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง มิได้กระจายไปในส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่น หรือแม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม อำนาจการตัดสินใจยังอยู่ในมือของข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง อำนาจการจัดสรรผลประโยชน์จึงตกอยู่กับคนส่วนบนของโครงสร้างโดยที่คนส่วนล่างไม่สามารถได้รับผลประโยชน์นั้นอย่างเสมอภาค เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในสังคม (http://www.sau.ac.th/main/journal/mlt2_12-1.asp อ้างใน วิลาศ โลหิตกุล 2547 : 13)

การเมือง คือ กระบวนการจัดสรรผลประโยชน์ และสิ่งที่มีค่าทางสังคม โดยผ่านวิธีการที่ใช้อำนาจ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ผลประโยชน์และสิ่งที่มีค่าทางสังคมดังกล่าว อาจจะมีตั้งแต่ทรัพยากรธรรมชาติ ไปจนถึงยศฐานบรรดาศักดิ์ กระทั่งกฎระเบียบและนโยบายที่เอื้อให้บางส่วนได้รับผลประโยชน์ และบางส่วนสูญเสียผลประโยชน์ ฯลฯ สิ่งใดที่ได้มาหรือเสียไปโดยไม่ผ่านกระบวนการใช้อำนาจ และอาจจะไม่ถือเป็นเรื่องของการเมือง (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 2543 อ้างใน วิลาศ โลหิตกุล 2547 : 13)

การเมืองภาคประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการกำหนดนโยบายและการบริหารประเทศระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ การเมืองภาคประชาชนมีความสำคัญต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะทำให้ได้รับมุมมองที่หลากหลายและรอบด้านจากประชาชน ได้แนวทางในการจัดการที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น กระตุ้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างชาญฉลาดและก่อให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ (<http://www.grassrootsthailand.net> อ้างใน วิลาศ โลหิตกุล 2547 : 13)

จากความหมายข้างต้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายของการเมือง หมายถึง การจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์ที่มีอยู่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ

1.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในระบอบประชาธิปไตย หากการขัดขวางให้ปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้ว ย่อมถือว่าเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นคน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเครื่องยืนยันว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ฉะนั้นจึงเป็นความชอบธรรมโดยสมบูรณ์ที่ประชาชนจักต้องมีสิทธิ มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในวิถีทางและกติกาแห่งบ้านเมืองของตน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งจะเป็นพลังในการปฏิรูปหรือ

พัฒนาทางการเมือง นอกจากการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ รับรู้การใช้สิทธิทวงถาม ติดตามการบริหารงานของรัฐ ผลสุดท้ายจะนำไปสู่การมีอิสรภาพที่ แท้จริง ทั้งทางความคิดและการกระทำ ทั้งนี้จะหลุดพ้นจากการครอบงำได้ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือกลไกอื่นหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการศึกษา ตลอดชีวิตของประชาชนนั่นเอง (สนั่น อินทรประเสริฐ ม.ป.ป. อ้างใน วิชาส โลหิตกุล 2547 : 14)

สนั่น อินทรประเสริฐ (อ้างใน วิชาส โลหิตกุล 2547 : 16) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึก ตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็ สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่นในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมหมายถึง การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับ ผลประโยชน์จากโครงการ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการด้วย

2) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะ เข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นใน เรื่องต่าง ๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางในการแก้ไขใหม่ ๆ เช่นเดียวกับการ ก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

3) เป็นการพิจารณาถึงการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ โดยประชาชนต่อ โครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่าง ๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

ไพรัตน์ เจริญมิตร 2527 อ้างใน วิชาส โลหิตกุล 2547 : 17) กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนใน ชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้า มามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

ในที่นี้จึงสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมจากแนวคิดข้างต้น การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้อำนาจอธิปไตยในการกระทำกิจกรรมการต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการทางสถาบันและองค์การทางการเมือง ๆ

1.3 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ไมรอน ไวนเนอร์ (Myron Weiner) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การปฏิบัติการโดยสมัครใจ ที่ไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม มีการจัดองค์การหรือไม่ก็ตาม จะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ตาม และจะใช้วิธีที่ถูกต้องโดยได้รับการยอมรับตามกฎหมายหรือไม่ก็ได้ โดยที่การกระทำนั้นมุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ หรือระดับท้องถิ่น (พงศกร รอดชมภู 2540 : 17)

มิลเบรธ (Milbrath) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง เป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันในสัมพันธภาพที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน กล่าวคือ ทุกรูปแบบของสังคมมนุษย์จะมีการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งแฝงอยู่เสมอ (ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ 2540 : 6)

เจฟฟรีย์ โรเบิร์ต (Geoffrey K. Roberts) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมที่กระทำโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจกรรมทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเป็นสมาชิก และเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมือง เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ในสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมืองหรือร่วมฟังเหตุการณ์ทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกกลุ่มการเมือง เป็นต้น (พงศกร รอดชมภู 2540 : 18)

แซมมวล ฮันติงตัน และ โจอัน เนลสัน (Samuel P. Huntington and Joan M.) การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง เฉพาะการกระทำไม่รวมถึงทัศนคติ เป็นการกระทำของผู้มีส่วนร่วมที่เป็นประชาชนทั่วไป ไม่ใช่ชนักการเมืองอาชีพ อันได้แก่ ผู้สมัครรับเลือกตั้ง เจ้าหน้าที่ของพรรคการเมือง กิจกรรมทางการเมืองของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาชนโดยทั่วไปนั้นจะมีลักษณะที่ไม่ต่อเนื่อง เป็นช่วง ๆ เวลา โดยเฉพาะช่วงเวลาเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง เป็นการกระทำที่ไม่เต็มเวลา และเป็นบทบาทรองจากบทบาทอื่น ๆ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองยังหมายความว่าเฉพาะการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล หรือผู้ปกครอง ซึ่งมีความชอบธรรมในการตัดสินใจแบ่งสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ไม่รวมถึงการกระทำที่มุ่งหมายเพื่อกดดัน หรือมีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง และไม่ว่ากิจกรรมหรือการกระทำนั้นจะสำเร็จผลหรือไม่ ก็ถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจเป็นได้ด้วยจิตสำนึกทางการเมืองของแต่ละบุคคล หรือถูกชักจูงระดมพลให้เข้าร่วมก็ได้ (พงศกร รอดชมภู 2540 : 19)

เฮอร์เบิร์ต แม็คคลอสกี (Herbert McClosky) การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำโดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกทั้งหลายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการกระทำ

โดยตรง หรือทางอ้อม ก็ได้ บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าร่วมในทางการเมือง ได้แก่ บุคคลที่เข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ การใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง การหาเสียงหาความรู้ทางด้านการเมือง การอภิปราย หรือพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การเข้าร่วมในการชุมนุมทางการเมือง การออกเงินช่วยเหลือสนับสนุนนักการเมือง ฯลฯ สำหรับการเข้าร่วมทางการเมืองที่มีลักษณะเข้มข้นกว่า ได้แก่ การลงทะเบียนเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง การชักจูงให้ประชาชนไปออกเสียงเลือกตั้ง การไปลงทะเบียนเพื่อใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การเขียนคำปราศรัย การรณรงค์หาเสียง ตลอดจนการเข้าแข่งขันเพื่อรับตำแหน่งในพรรค และในคณะรัฐบาล เป็นต้น (พงศกร รอดชมภู 2540 : 22)

นอร์แมน ไน และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Norman H. Nie & Sidney Verba) การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมทางกฎหมายของราษฎร ซึ่งอาจมากหรือน้อยโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะมีอิทธิพลในการเลือกกำหนดบุคลากรในวงการบริหารราชการหรือการกระทำของรัฐ (นิวัติ จอมใจ 2543 : 15)

อาเธอร์ โบรมเมจ (Arthur W. Bromage) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยแยกออกได้เป็น 3 ประการ ดังนี้ (พงศกร รอดชมภู 2540 : 17)

1. การออกเสียงเลือกตั้ง (participation by voting)
2. การใช้การกดดัน หรือชักนำอย่างไม่เป็นทางการ (informal method of pressure and persuasion) ซึ่งได้แก่ การแสดงความคิดเห็นโดยตรง หรือทางจดหมาย โทรศัพท์ โทรเลข ฯลฯ และการเดินขบวน หรือ ก่อการจลาจล
3. การดำเนินการอย่างเป็นทางการ (formal actions) ได้แก่ การใช้สิทธิที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญ และ กฎหมาย เช่น การริเริ่มกฎหมาย (initiatives) การแสดงประชามติ (referendum) และการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง (recall)

ไมรอน ไวนเนอร์ (Myron Weiner) ได้สรุปนิยามในที่ต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ เป็น 10 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำในการสนับสนุน หรือการกระทำในการเรียกร้อง กับผู้นำของรัฐบาล ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือเผด็จการก็ได้ เช่น การออกเสียงประชามติ การร่วมชุมนุมเห็นด้วยกับการกระทำของรัฐบาล เพื่อแสดงว่าเป็นการสนับสนุนของมหาชน หรือเพื่อแสดงว่ารัฐบาลมีความชอบธรรม (Legitimacy)
2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความพยายามในการสร้างผลกระทบต่อการดำเนินงานของรัฐบาล หรือ การเลือกตั้งผู้นำรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น การวิพากษ์วิจารณ์ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

3. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำของพลเมืองของรัฐตามที่กำหนดไว้ในตัวบทกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การร่วมชุมนุมยื่นข้อเรียกร้อง และการวิ่งเต้นในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นไปตามกฎหมาย ดังนั้น การกระทำเหล่านี้ เน้นที่ว่าจะต้องไม่ขัดกฎหมาย

4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง วิธีการมีตัวแทน ซึ่งความหมายนี้ ผู้ที่เห็นด้วยก็คือพวกที่เชื่อในระบอบประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน ซึ่งความหมายนี้มีผู้ไม่เห็นด้วย คือพวกที่นิยมแบบประชาธิปไตยโดยตรง

5. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง ความรู้สึกแปลกแยก (alienation) เพราะความรู้สึกนี้ทำให้ขาดความสนใจและขาดการกระทำได้ และการไม่กระทำที่มาจากความรู้สึกแปลกแยกนั้น อาจก่อให้เกิดผลตามมา แต่ปัญหาที่มีให้คิดว่า เราจะยึดถือปฏิบัติอย่างไรในการที่จะถือว่าการไม่กระทำอันใด ซึ่งมีผลมาจากความรู้สึกแปลกแยก เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง

6. การมีส่วนร่วมทางการเมืองนอกจากจะหมายถึง การกระทำของพวกที่มีความตื่นตัวทางการเมืองมาก ตัวอย่างเช่น พวกที่สมัครเข้ารับเลือกตั้งหรือพวกที่เข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แล้วเรายังหมายรวมไปถึง การกระทำที่ดูจะมีการตื่นตัวทางการเมืองน้อย เช่น พวกที่ไม่ไปลงคะแนนเสียงแต่ก็ชอบถกเถียงพูดจากันเกี่ยวกับ เรื่องการบ้านการเมืองกับเพื่อนบ้าน หรือพวกที่แสดงความคิดเห็นทางการเมือง หรือพวกที่สนใจข่าวสารทางการเมืองในสื่อสารมวลชน

7. แม้การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีคนมองว่าเป็นเรื่องของความต่อเนื่อง แต่ก็หมายรวมถึง การกระทำทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว และมีความรุนแรงเข้าไปด้วย เช่น การเกิดการจลาจลวุ่นวาย หรือการลอบสังหาร เป็นต้น

8. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งมองว่าต้องมีจุดหมายที่จะมีอิทธิพลต่อผู้นำทางการเมืองนั้น ก็ดูได้ไปถึงการกระทำที่ต้องการไปมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติการและดำเนินงานของข้าราชการได้ด้วย

9. การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ เป็นการกระทำที่จะมีผลต่อการดำเนินงานทางการเมืองในทุก ๆ ระดับ ซึ่งหมายถึงการดำเนินการที่มีผลกระทบต่อการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติด้วย

10. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ดูที่การปฏิบัติทางการเมือง ซึ่งอะไรจะเป็นการปฏิบัติทางการเมืองนั้นก็เป็นเรื่องที่อาจต่างกันได้ เช่น ตามกาลเทศะเวลาหนึ่งอาจจะเห็น แต่อีกเวลาหนึ่งอาจจะไม่เห็น หรือในท้องถิ่นหนึ่งถือว่าเป็น แต่ในอีกท้องถิ่นหนึ่งอาจไม่ถือว่าเป็นก็ได้

1.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญ (สมบัติ ชำรงชัยวงศ์ 2538 : 355) ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการกำหนดตัวผู้ปกครองโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง
2. การมีส่วนร่วมในการผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลโดยกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ
3. การมีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้าน
4. การมีส่วนร่วมในการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งในทางสนับสนุนและคัดค้านรัฐบาล

1.5 รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น ฮันติงตัน และเนวสัน (Huntington and Nelson) ได้กำหนดไว้ 5 รูปแบบ (นิวัติ จอมใจ 2543 : 16) คือ

1. การออกเสียงเลือกตั้ง (Voting) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมได้ และในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะได้ปฏิบัติอยู่เสมอ รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ถูกต้องตามกฎหมาย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้อิทธิพลหรือแสดงออกซึ่งเจตจำนงในการเลือกตัวแทนหรือเลือกนโยบาย วิธีการนี้จะสำคัญก็ต่อเมื่อการเลือกตั้งเป็นเครื่องชี้ขาดว่าใครจะเป็นรัฐบาลหรือผู้กำหนดนโยบายแต่ละระดับ
2. การรณรงค์หาเสียง (Campaign Activity) กิจกรรมในเรื่องนี้อยู่ในกระบวนการเลือกตั้ง แต่การที่ใครคนใดเข้าร่วมในการรณรงค์หาเสียงนั้นจะทำให้การกระทำของเขามีผลมากกว่าไปออกเสียงแต่อย่างเดียว เพราะจะมีผลกระทบต่อการแพ้ชนะหรือต่อการเลือกตั้งทั้งหมด
3. การกระทำของแต่ละบุคคลเป็นเอกเทศต่อปัญหาการเมือง และสังคม (Particularized Contacts) ในกรณีนี้ก็หมายถึงเอกชนได้เริ่มทำการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อแก้ไข ปัญหาใด ๆ เฉพาะปัญหาของตัวเองหรือครอบครัว หรือในบางครั้งก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาส่วนรวมของบ้านเมือง แต่ทว่าเป็นการติดต่อโดยเอกชน เช่น ราษฎรโดยส่วนตัวได้ติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อแสดงความเห็นและเรียกร้องให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐพิจารณาปัญหาที่เขาเสนอ
4. การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม (Cooperative Activity) ที่แสดงออกต่อปัญหาทางการเมืองและสังคม กิจกรรมแบบนี้ไม่อยู่ในกระบวนการเลือกตั้ง แต่จะเป็นของกลุ่มหรือหมู่คณะที่เกี่ยวกับปัญหาสังคมและการเมือง ในกรณีที่ราษฎรจะไม่กระทำการใด ๆ อย่างแบบที่สาม แต่จะกระทำกันเป็นหมู่คณะ เพื่อให้มีอิทธิพลต่อการกระทำของรัฐบาล

5. กิจกรรมที่ใช้ความรุนแรงและเป็นการกระทำที่อาจผิดกฎหมาย ซึ่งการกระทำนี้อาจดำเนินการได้โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบาย หรือเปลี่ยนรัฐบาล หรือเปลี่ยนผู้นำทางการเมือง นั่นคือ การก่อความวุ่นวาย หรือการก่อความไม่สงบนั่นเอง

มิลเบรธ (Milbrath 1977 :12-16) ได้จัดรูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนออกเป็น 7 รูปแบบ ดังนี้

1. การนิ่งเฉย (Inactive) เป็นรูปแบบของการแยกตนเอง กล่าวคือ การไม่เข้าร่วมกับกิจกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น การไม่ลงคะแนนเสียง (No voting) รวมถึงการไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติด้วย (Patriotic Activity)

2. การเลือกตั้ง (Voting) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถแยกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์หาเสียงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองออกจากกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ การลงคะแนนเสียงไม่จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารและแรงจูงใจมากเหมือนกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ ผู้ที่ไปลงคะแนนเสียงอาจไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ก็ได้ ในทางกลับกันผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นในรูปแบบอื่น ๆ ก็อาจไม่ไปลงคะแนนเสียงก็ได้

3. การเป็นเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและผู้รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง (Party and Campaign Workers) เป็นการเข้าร่วมในพรรคการเมืองทั้งในช่วงระหว่างการเลือกตั้งและในการรณรงค์หาเสียง การบริจาคเงินช่วยเหลือพรรคและผู้สมัครรับเลือกตั้ง การชักชวนประชาชนไปลงทะเบียนเพื่อใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียง การเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมือง การพยายามชักชวนประชาชนให้ลงคะแนนเสียงแก่พรรคหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ตนชอบ การลงสมัครรับเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ขั้นต้นระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ ซึ่งการเข้าร่วมทางการเมืองในกิจกรรมดังกล่าวต้องอาศัยความตื่นตัวและความสนใจอย่างแท้จริง บุคคลที่มีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบนี้ จัดเป็นพวกที่ขึ้นเวทีการต่อสู้ทางการเมือง ในขณะที่คนส่วนมากจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้เฝ้าดูคอยตัดสินว่าใครจะเป็นผู้ชนะด้วยการลงคะแนนให้คนที่ตนชอบ

4. การเป็นผู้มีบทบาทในชุมชน (Community Activists) เป็นการเข้าร่วมในการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของสังคมร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อมีบทบาทเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ หรือติดต่อกับทางราชการในเรื่องปัญหาสังคม ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนจึงเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นสูงและมีระดับความผูกพันทางใจกับชุมชนสูง อย่างไรก็ตาม ผู้มีบทบาทในชุมชนนี้แตกต่างจากเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องในพรรคการเมืองและการช่วยรณรงค์หาเสียงน้อยกว่าเจ้าหน้าที่พรรคและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียง

5. การติดต่อกับทางราชการ (Contracting official) เป็นกิจกรรมที่เป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของบุคคล ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้นเองเท่านั้น เช่น การติดต่อกับราชการเรื่องภาษี การทำถนน การติดต่อขอรับสวัสดิการสังคม ฯลฯ อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางท่านมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรูปแบบนี้ เกือบจะไม่ใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามความหมายที่แท้จริง แต่เป็นเพียงการมีส่วนร่วมทางการเมืองคับแคบ (parochial participation) หรือการติดต่อเฉพาะเรื่อง (particularized contacting)

6. การเป็นผู้ประท้วง (Protestors) หมายถึง การเข้าร่วมเดินขบวนตามถนน หรือ จลาจลในกรณีที่ทำเป็น เพื่อบังคับให้รัฐเข้าแก้ไขบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวกับการเมืองให้ถูกต้อง รวมถึงการประท้วงอย่างแข็งขัน และเป็นไปอย่างเปิดเผย ต่อกรณีที่รัฐบาลกระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม การให้ความสนใจใส่กับการชุมนุมประท้วง การเข้าร่วมกลุ่มประท้วงรัฐบาลและการปฏิเสธการยอมรับกฎหมายที่ไม่ยุติธรรม

7. การเป็นผู้สื่อสารทางการเมือง (Political Communicators) หมายถึง การเป็นผู้ติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอ การส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนให้แก่ผู้นำทางการเมืองเมื่อเขาทำในสิ่งที่ดีและถูกต้อง หรือส่งคำคัดค้านไปให้เมื่อเขากระทำการที่เลวร้าย การเข้าร่วมอภิปรายปัญหาทางการเมือง การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่เพื่อนในชุมชนที่อาศัยอยู่ การให้ความสนใจแก่ราชการ และการเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ผู้ที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้ มักเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง มีข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองมากและมีความใส่ใจทางการเมืองมากด้วย ผู้สื่อสารทางการเมืองเหล่านี้จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่พรรคการเมืองหรือผู้รักชาติ แต่จะไม่แสดงออกด้วยกิจกรรมประท้วง

อัลมอนต์ และเพาเวลล์ (Almond and Powell) ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง ออกเป็น 2 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ แบบในระบบหรือแบบปกติ (Conventional) และแบบไม่เป็นระบบหรือแบบไม่ปกติ (Unconventional) สามารถจำแนกออกเป็นแบบย่อย ๆ ได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 2.1 รูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ อัลมอนต์ และเพาเวลล์

Conventional	Unconventional
1. การออกเสียงเลือกตั้ง	1. การยื่นข้อเรียกร้อง
2. การพุดจาปรึกษาเรื่องการเมือง	2. การเดินขบวน
3. กิจกรรมการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง	3. การเข้าประจัญหน้ากัน
4. การจัดตั้งและการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ	4. การละเมิดกฎระเบียบของสังคม
5. การติดต่อส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่ทางการเมือง	5. การใช้ความรุนแรงทางการเมือง
	5.1 ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
	5.2 ประทุษร้ายต่อชีวิต
	6. สงครามกองโจรและการปฏิวัติ

คิม (Kim 1980 : 5) ได้ทำการจัดรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองก่อนข้างกว้างขวาง โดยจำแนกออกเป็นมิติต่าง ๆ และได้ยึดหลักคำนิยามของนักวิชาการในอดีตเป็นพื้นฐาน ดังนี้

ตารางที่ 2.2 รูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ คิม

	การเข้าร่วมโดยเป็นไปตามธรรมเนียมนิยม (Conventional)	การเข้าร่วมโดยไม่เป็นไปตามธรรมเนียมนิยม (Unconventional)
	แบบที่ 1	แบบที่ 2
การเข้าร่วมโดยความสมัครใจ	- การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การพูดคุยสนทนากันในเรื่องที่เกี่ยวกับทางการเมือง - การเข้าร่วมกลุ่มในทางการเมือง - การเข้าร่วมในการรณรงค์หาเสียง - การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเจ้าหน้าที่บ้านเมือง - การหาตำแหน่งในทางการเมือง	- เป็นกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่ถูกต้องตามด้วยบทกฎหมาย เช่น การเดินขบวน การประท้วง การก่อวินาศกรรม การเผชิญหน้าต่อสู้ เป็นต้น - เป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่รุนแรง เช่น การลอบฆาตกรรม การลักพาเรียกค่าไถ่ การรบอย่างกองโจร การปลุวลจลนาจล เป็นต้น
	แบบที่ 3	แบบที่ 4
การเข้าร่วมโดยความไม่สมัครใจ	- การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง - การเข้าร่วมกลุ่มในทางการเมือง - การเข้าร่วมในการรณรงค์หาเสียง - การเข้าร่วมชุมนุม	- การเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มพลังต่าง ๆ ทางการเมืองที่มุ่งจะทำลายในทางการเมือง

1.6 ระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

มิลแบรท (Milbrath) ได้กล่าวว่า การจัดลำดับความสูงต่ำของการเข้าร่วมทางการเมืองประเภทต่าง ๆ มักจะยึดในหลักเชิงตรรกะหรือนัยที่ว่า การเข้าร่วมทางการเมืองแต่ละประเภทนั้นต่างก็จะใช้ทรัพยากร เช่น เวลา เงินทอง ตลอดจนพลังงาน และอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน ดังนั้นกิจกรรมการเข้าร่วมแบบใดที่บุคคลได้ให้ความทุ่มเทมาก สูญเสียหรือใช้จ่ายทรัพยากรมากก็จะถือว่าเป็นการเข้าร่วมทางการเมืองที่อยู่ในระดับสูงกว่ากิจกรรมการเข้าร่วมประเภทอื่น ๆ (ประสิทธิ์ สันติกาญจน์ 2530 : 13)

มิลแบรท (Milbrath) ได้จัดลำดับขั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองจากระดับต่ำสุดไปสู่ลำดับสูงสุด (สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ 2538 : 355) ดังนี้

1. การแสดงความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง
2. การใช้สิทธิเลือกตั้ง
3. การริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง
4. การชักจูงผู้อื่นให้เลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน
5. การติดกระดุมหรือสติ๊กเกอร์เพื่อแสดงการสนับสนุน
6. การติดต่อกับนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง
7. การบริจาคเงินสนับสนุนทางการเมือง
8. การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง
9. การร่วมรณรงค์ทางการเมือง
10. การเป็นสมาชิกสำคัญของพรรคการเมือง
11. การร่วมประชุมแกนนำของพรรค
12. การร่วมระดมทุน
13. การเสนอตัวเป็นคู่แข่งทางการเมือง
14. การดำรงตำแหน่งทางการเมือง

รัชซ์ และ อัลทอฟ (Rush and Althoff) ได้จัดระดับการเข้าร่วมทางการเมืองจากระดับสูงสุดไปสู่ต่ำสุด ดังนี้ (ประสิทธิ์ สันติกาญจน์ 2530: 14)

1. การได้เข้าดำรงตำแหน่งในทางการเมืองและการบริหาร
2. การพยายามแสวงหาคำแหน่งในทางการเมืองและการบริหาร
3. การเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นขององค์การทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มผลักดัน เป็นต้น
4. การเป็นสมาชิกที่ไม่กระตือรือร้นขององค์การทางการเมือง

5. การเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นขององค์การที่มีลักษณะกึ่งองค์การทางการเมือง (quasi – political organization) เช่น กลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับทางการเมืองในบางประการ

6. การเป็นสมาชิกที่ไม่กระตือรือร้นขององค์การที่คล้ายคลึงกับองค์การทางการเมือง

7. การเข้าร่วมประชุมในที่สาธารณะและการเดินขบวน

8. การพูดคุยหรือสนทนากันในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ

9. การให้ความสนใจในเรื่องราวทางการเมืองโดยอาศัยสื่อสารมวลชนต่าง ๆ

10. พวกที่เชี่ยวชาญทางการเมือง

รอต และ วิลสัน (Roth and Wilson) ได้จัดระดับการเข้าร่วมทางการเมืองจากระดับสูงสุดไปสู่ต่ำสุด ดังนี้ (ประสิทธิ์ สันติกาญจน์, 2530: 15)

1. พวกเบี่ยงเบน เช่น ผู้ก่อการร้ายทางการเมือง การลอบฆ่ากันในทางการเมือง เป็นต้น

2. การเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและการสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง

3. การเป็นเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองซึ่งทำงานอย่างเต็มเวลา

4. การเป็นหัวหน้าของกลุ่มผลประโยชน์

5. การช่วยรณรงค์หาเสียงให้แก่พรรคหรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง

6. การเป็นสมาชิกที่กระตือรือร้นของพรรคการเมือง

7. การเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์

8. การเข้าร่วมในโครงการต่าง ๆ ของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

9. การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง

10. การเป็นสมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์

11. การชักชวนบุคคลอื่น ๆ ให้ไปลงคะแนนเสียงแก่ผู้สมัครคนใดคนหนึ่ง

12. การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

13. การพูดคุยหรือสนทนากันในเรื่องราวทางการเมือง

14. การให้ความสนใจต่อความเป็นไปทางการเมือง

15. ผู้ที่ไม่ได้ให้ความสนใจทางการเมืองเลย

จากความหมายที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความไว้ รวมทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงขอสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การแสดงออกซึ่งกิจกรรมทางการเมืองที่ คณะกรรมการหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การ ชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง การพูดคุยเกี่ยวกับ เรื่องราวทางการเมือง การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง การร่วมรณรงค์ทางการเมือง การเป็น สมาชิกพรรคการเมือง การติดต่อกับนักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ทางการเมือง

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ ในระดับ และวิธีการอย่างใดก็ตาม จะ พบว่ามีปัจจัยและตัวแปรหลายอย่างที่มีอิทธิพลหรือผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชนทั้งสิ้น ปัจจัยและตัวแปรต่าง ๆ เหล่านั้น กล่าวโดยรวม ๆ ก็ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวกับ ตัวบุคคล วัย เพศ การศึกษา อาชีพ อุปนิสัย เหตุผล ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ครอบครั ว กิจกรรม ฐานะทางสังคม และเศรษฐกิจ ฯลฯ และปัจจัยสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อาทิ พฤติกรรมร่วม ทางสังคม ระดับการพัฒนา หรือความทันสมัยทางสังคม และเศรษฐกิจ การกระทำหรือปฏิกิริยา ตอบสนองต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยผู้นำทางการเมือง หรือผู้แทนของ ประชาชน เป็นต้น

ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นมีตัวแปรหลายตัวแปรด้วยกันที่เกี่ยวข้องกับสภาพ ทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น เพศ เชื้อชาติ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานที่อยู่อาศัย เป็นต้น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาเรื่อง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น แซมมวล ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) และ จอห์น เอ็ม เนลสัน (John M. Nelson) (1977:53) เวอร์บา (Verba) และ ไน (Nei, 1972) ซิป (Zipp) และคณะ (1982) เลสเตอร์ มิลเบรธ (Lester W. Milbrath)

เลสเตอร์ มิลเบรธ (Lester W. Milbrath อ้างใน วสันต์ สุวรรณ 2547 : 26 – 29) ได้ แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็น 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยทางด้านสิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อม หมายถึง ลักษณะของระบบสังคม (Social System) และสถานการณ์ทางการเมือง (Political Situation) ซึ่งไม่เพียงแต่จะกระตุ้นให้เกิด พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลเหล่านั้น แต่ยังเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับขอบเขตทางการเมือง ต่าง ๆ ในการเข้าไปมีส่วนร่วมของแต่ละคน ถึงแม้ว่าคนแต่ละคนจะอยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน เพราะเหตุว่าบุคคลเลือกที่จะรับสิ่งเร้าที่เหมาะสมตรงกับความต้องการของตนเท่านั้น

2. ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล (Personal Factors) ซึ่งมีทั้งหมด 5 ประการ

2.1 ปัจจัยด้านพันธุกรรม

2.2 ปัจจัยด้านแรงบีบ

2.3 ปัจจัยด้านความต้องการบุคลิกภาพ

2.4 ปัจจัยด้านความต้องการด้านร่างกาย และจิตใจ

2.5 ความเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งทัศนคติทางการเมืองของแต่ละคน

มิลเบรท (Milbrath) (อ้างใน ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ 2540 : 18-19) ได้สำรวจผลงานของนักวิชาการมากมาย และผลการวิจัยของตนเองสามารถแจ่มแจ้งว่าประชาชนจะมีปฏิกิริยาตอบสนองและมีส่วนร่วมทางการเมืองหลากหลายไปขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคล ลักษณะของปัจเจกบุคคล ลักษณะสภาวะแวดล้อม ตลอดจนการถูกกระตุ้นโดยสื่อต่าง ๆ กล่าวคือ

- ผู้ที่ชอบการมีส่วนร่วมในการพูดคุย อภิปรายทางการเมืองจะมีส่วนร่วมทางการเมืองและถูกกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การไปออกเสียงมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจในพูดคุยเรื่องการเมือง เป็นต้น

- ผู้ที่มีการติดต่อทางการเมือง จะมีส่วนร่วมทางการเมือง และถูกกระตุ้นให้ไปออกเสียงหรือไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองมากกว่า

- คนชั้นกลางจะมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและถูกกระตุ้นให้ง่ายกว่าชนชั้นล่าง

- เพศชายจะถูกกระตุ้นสนใจทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง

- ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย ซึ่งมักจะตัดตัวเองออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบปกติ ในขณะที่กรรมกรที่มีสถานภาพต่ำกว่าจะกระทำกิจกรรมที่มีความสุดโต่งทางการเมืองได้มากกว่า แต่ผู้มีการศึกษาชนชั้นกลางมีแนวโน้มจะวางเฉยและถอนตัวออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองสุดโต่งดังกล่าว

- ผู้ที่เติบโตในสภาพแวดล้อมทางครอบครัวหรือท้องถิ่นที่มีการพูดคุยกันทางการเมือง จะมีความสนใจและถูกกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่า

- การนิยมสนับสนุนบุคคลหรือนโยบาย จะกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้

- การได้รับข่าวสารข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ จะกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

- ผู้ที่มีวัยกลางคนจะมีความเข้าใจทางการเมือง มีลักษณะเปิดต่อการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่าผู้ที่อยู่ในวัยเยาว์กว่า

- ผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าจะเป็นประชาชนที่ให้ความสนใจรับรู้และรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบทางการเมือง (Civic Duty) สูงกว่า

- กระบวนการกล่อมเกลอบรรณปลุกฝังทางสังคม หรือสังคมนการเมืองประกิต มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง พุดง่าย ๆ คือ สภาวะแวดล้อมไม่ได้มีส่วนสำคัญเฉพาะการฝึกฝนให้คนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นตัวกระตุ้นและเปิดโอกาสให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นด้วย เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง สถานะอาชีพ สถานะสังคม สถานการศึกษา ฯลฯ เช่น ผู้ที่มีจิตใจฝักใฝ่การเมืองจะกระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่มีการศึกษา มีความเกี่ยวข้องกับนักการเมือง หรือพรรคการเมือง เพศชาย ผู้สูงอายุ และผู้ที่มีฐานะดี

เวอร์บา และ ไน (Verba and Nei) (อ้างใน ประสิทธิ์ สันติกาญจน์ 2530 : 20) ได้เสนอทฤษณะว่า ผู้ที่มีสถานภาพสูงนั้นจะมีทักษะทางด้านต่าง ๆ ลักษณะทางด้านทรัพยากร เช่น เวลา เงินทองหรืออื่น ๆ และส่วนได้เสีย หรือผลประโยชน์ที่จะได้จากทางการเมือง (stake in politics) มากกว่าผู้ที่มีสถานภาพต่ำ อีกทั้งผู้ที่มีสถานภาพสูงก็จะเปิดรับการติดต่อสื่อสารทางการเมืองมากกว่าด้วย จึงทำให้ทราบถึงเรื่องราวทางการเมืองและมีความรู้เกี่ยวข้องกับทางการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้แล้วบุคคลที่มีสถานภาพสูงยังได้มีโอกาสในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองอีกด้วย จากสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงจะเข้าร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพต่ำ

ซิป และคณะ (Zipp and orther, 1982) (อ้างใน ประสิทธิ์ สันติกาญจน์, 2530 : 21) ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่ว่า บุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำจะมีลักษณะบางประการซึ่งเป็นปัจจัยในการขัดขวางไม่ให้เข้าร่วมในทางการเมือง คือ บุคคลเหล่านี้จะมีความสามารถทางการเมืองต่ำและระดับการศึกษาที่ต่ำด้วย อีกทั้งจะถูกจำกัดให้อยู่ในบางอาชีพเท่านั้น ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และพวกที่มีสถานภาพต่ำนี้มักจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวทางสังคม เมื่อได้เปรียบเทียบกับผู้ที่มีสถานสูงแล้วปรากฏว่า พวกที่มีสถานภาพต่ำนั้นจะสนใจในทางการเมืองน้อยมาก นอกจากนี้ยังรู้ในเรื่องของผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการที่บุคคลได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยด้วยเช่นกัน ตลอดจนจะมีทักษะในทางสังคมและการเมืองในระดับที่ต่ำ เช่น ทักษะในการแก้ไขปัญหาซึ่งทักษะเหล่านี้จะมีผลต่อการเข้าร่วมทางการเมืองให้มีความสะดวกและง่ายดายยิ่งขึ้น ประการสุดท้าย เวลา เงินทอง และพลังงานที่จะใช้จ่ายในการเข้าร่วมทางการเมืองก็มีค่อนข้างน้อยและจำกัด จากเหตุนี้ทำให้ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำเข้าร่วมทางการเมืองน้อยกว่าผู้ที่มีสถานภาพสูง

Verba, Schlozman and Brady (1995) (อ้างใน ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ, 2540 : 21) วิเคราะห์ว่า บุคคลปรารถนาจะมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความต้องการที่หลากหลาย บ้างก็ต้องการแสดงความคิดเห็นโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อเจ้าหน้าที่ พนักงานของรัฐ เพื่อให้ได้ผลตามความต้องการ อาจจะกระทำโดยคนเดียวหรือร่วมกับบุคคลอื่นเป็นหมู่คณะ อาจจะกระทำในระดับชาติ ระดับรัฐหรือท้องถิ่น มีรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกัน มีประสิทธิภาพในการสื่อสารข้อมูล ใช้ความกดดันแตกต่างกัน ตามประเด็นปัญหา ทัศนคติ และศักยภาพความสามารถในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ย่อมจะไม่เหมือนกับของบุคคลหรือที่ต่างประเทศ วิถี ภูมิหลัง ประสบการณ์ การศึกษา สถานสภาพ อาชีพการงาน และองค์กร กิจกรรม สังคม หรือองค์กรทางการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด นอกจากนั้น สถิติการมีส่วนร่วมของประชาชนยังเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

สุจิต บุญบงการ (อ้างใน วันชัย อ่องเอี่ยม : 30 - 32) ได้แบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองออกเป็น 3 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยที่หนึ่ง คือ สถานภาพของบุคคลทางด้านเศรษฐกิจสังคม (Social Economic) ซึ่งเป็นปัจจัยอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบปกติ โดยเฉพาะการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผู้ที่มีการศึกษาสูง มีรายได้สูง มีอาชีพที่มั่นคงชัดเจน จะมีความสนใจในการเมืองสูง มีความตระหนักในผลของการเมืองที่มีต่อชีวิตของตน และมีความรู้ความเข้าใจว่าจะทำอย่างไรจึงจะมีอิทธิพลโน้มน้าวรัฐบาลได้ ดังนั้น บุคคลในระดับนี้จึงมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีระดับเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่าในบรรดาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาเป็นปัจจัยที่มีความชัดเจนมากที่สุดต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้มีการศึกษาสูงมีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

สำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่ปกตินั้น ไม่มีความชัดเจนว่าเกี่ยวข้องกับระดับทางเศรษฐกิจสังคมมากนักเพียงใด แต่มีข้อมูลในหลายประเทศว่าคนที่เข้ามีส่วนร่วมแบบนี้มักอายุไม่มากและมีระดับเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ในกรณีของสหรัฐอเมริกาพบว่า คนผิวดำมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงเข้ามีส่วนร่วมแบบชุมนุมประท้วงมากกว่าคนผิวขาวระดับเดียวกัน

2. ปัจจัยที่สอง การที่บุคคลจะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสำนึกทางการเมือง (Political Awareness) ซึ่งความสำนึกนี้จะมีมากน้อยเพียงใดนั้น นอกเหนือจากจะขึ้นอยู่กับระดับหรือฐานะทางเศรษฐกิจสังคมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว อาจขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ทางการเมืองบางอย่างที่กระตุ้นความสำนึกทางการเมืองหรือความตื่นตัวทางการเมืองซึ่งผลักดันให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง เช่น ในกรณีของประเทศไทย จากกรณีที่ประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2501

ถึง พ.ศ. 2516 ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อด้วยจอมพลถนอม กิตติขจร การปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวแม้จะยอมให้มีการเลือกตั้ง คือใน พ.ศ. 2512 แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าการเลือกตั้งไม่มีผลมากนักต่อการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ทหารยังคงมีอำนาจทางการเมืองและเป็นผู้กำหนดตัวผู้บริหารประเทศ ดังนั้น เมื่ออยู่ภายใต้ผู้นำทหารมาเป็นเวลานานและได้มีการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการใช้ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ จึงเป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจในตัวผู้นำประเทศและในตัวระบบการเมืองอันส่งผลให้เกิดความสั่นคลอนและตื่นตัวทางการเมืองซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ “14 ตุลาคม 2516”

3. ปัจจัยที่สาม ที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมือง (Political culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิทยา เนื่องจากประชาชนจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดขึ้นอยู่กับกระบวนการอบรมกล่อมเกลากิจการการเมืองของอัลมอนด์และพาเวลล์ (Almond and Powell: 1996) (Political Socialization) และวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Political Culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้เป็นแบบที่ประชาชนมีความสนใจทางการเมือง มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่เห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทุก ๆ คน และมีความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิกำหนดตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐบาล เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นความเชื่อในอุดมการณ์ประชาธิปไตย ระบบการเมืองที่ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะมีสูงในระบบการเมืองที่ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้เลย หรือแบบ “ไพร่ฟ้า” (Subject Political Culture) คือ เห็นว่าเรื่องการเมืองหรือการปกครองเป็นเรื่องของผู้นำเท่านั้น ประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยและมีหน้าที่ปฏิบัติตามนโยบายหรือคำสั่งของผู้นำเท่านั้น สำหรับประเทศไทยนั้น เราพบว่าได้มีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แสดงว่ามีการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางการเมืองมาเป็นแบบมีส่วนร่วม ดังนั้น การอบรมกล่อมเกลากิจการการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปและมีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง หน่วยหรือสถาบันที่มีบทบาทในด้านการอบรมกล่อมเกล่าข้างต้น คือ ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน และองค์การที่บุคคลทำงาน ในกรณีของไทยการอบรมกล่อมเกล่าในสถาบันการศึกษาหรือการเสนอข่าวและการวิเคราะห์โดยสื่อมวลชนได้ช่วยกระตุ้นความสำนึกทางการเมืองอันมีผลค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งเลยมาเป็นแบบมีส่วนร่วม

มิลเบรท และกลู (Milbrath and Goel) (อ้างใน วันชัย อ่องเอี่ยม : 32 – 35) ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. สิ่งเร้าทางการเมือง (Political Stimulate) มิลเบรท และกลู (Milbrath and Goel) อธิบายว่าก่อนที่การกระทำทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้นั้น บุคคลจะต้องค่อย ๆ ได้รับสิ่งเร้าจากสิ่งแวดล้อม สิ่งเร้าทางการเมืองนี้ เช่น การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การได้รับข่าวสารข้อมูลได้ง่ายหรืออยู่ในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองบางรูปแบบ เป็นต้น ซึ่งทั้งสองได้รวบรวมผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านและในหลายประเทศ พบว่า

1.1 ยังมีบุคคลที่ได้รับสิ่งเร้าทางการเมืองมากเท่าใด เขายังมีแนวโน้มว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและจะเข้าร่วมในลักษณะที่ลึกมากขึ้นเท่านั้น

1.2 บุคคลที่เข้ามีส่วนร่วมในการพูดคุยเกี่ยวกับการเมืองอย่างไม่เป็นทางการจะมีแนวโน้มว่าจะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ มากกว่าพวกที่ไม่มีการพูดคุยเรื่องการเมือง

1.3 ชนชั้นกลางมักจะได้รับสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าชนชั้นกรรมาการ

1.4 โดยเหตุที่บุคคลมีแนวโน้มที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่มีระดับการศึกษาเท่าเทียมกัน และโดยเหตุที่บุคคลที่มีการศึกษาสูงจะเข้าไปเกี่ยวข้องและพูดคุยในเรื่องการเมืองมาก บุคคลที่มีการศึกษาสูงจึงมักพบกับสิ่งเร้าเกี่ยวกับการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีการศึกษาดำ

1.5 บุคคลยังพึงพอใจในพรรคการเมืองหรือผู้สมัคร มักจะมีสิ่งเร้าทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้จะเลือกพรรคใดหรือผู้สมัครคนใด

2. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) มิลเบรทและกลู (Milbrath and Goel) ได้แยกปัจจัยส่วนบุคคลออกเป็น 5 ปัจจัย ได้แก่ ทักษะคติ ความเชื่อ ลักษณะทางบุคลิกภาพ การสืบลักษณะนิสัยมาจากบิดามารดา และความต้องการในเชิงจิตวิทยา อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองได้มีการนำปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวมาทำการศึกษาเพียง 3 ปัจจัยแรกเท่านั้น ส่วนปัจจัยที่เหลือนั้นยังไม่เคยนำมาศึกษาเพราะการวัดเป็นไปได้ยาก ทักษะคติและความเชื่อนี้มักจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับพฤติกรรม ส่วนบุคลิกภาพจะถูกประกอบขึ้นด้วยปัจจัยภูมิหลังหรือป้อนข้อกำหนดต่าง ๆ ให้เข้าสู่กรอบการรับรู้และแสดงออกมาเป็นความเชื่อหรือทักษะคติ ทั้งสองได้รวบรวมข้อค้นพบจากการวิจัยหลายผลงาน พบว่า

2.1 บุคคลยังมีความสนใจและห่วงใยเรื่องการเมือง มีแนวโน้มจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

2.2 บุคคลที่รู้สึกในความสามารถของตน มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้สึกเช่นนี้

2.3 บุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมสูง โดยเฉพาะมีระดับการศึกษาสูง มีแนวโน้มในทางจิตวิทยาที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองมาก

2.4 บุคคลที่มีความผูกพันหรือพึงพอใจในพรรคการเมืองหรือกลุ่มทางการเมืองใด ๆ มีแนวโน้มว่าจะกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง

2.5 บุคคลที่มีความรู้สึกตระหนักในหน้าที่ของพลเมือง จะมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่รู้สึกเช่นนี้

2.6 บุคคลที่มีบุคลิกภาพชอบออกสังคม จะมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่การเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่มีบุคลิกภาพชอบออกสังคม

3. สิ่งแวดล้อมทางการเมือง (Political Environment) ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

3.1 กฎกติกาทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง ความถี่ของการเลือกตั้ง หรือ จำนวนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง เป็นต้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมีผลกระทบต่อแนวโน้มของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

3.2 สถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะระบบพรรคการเมือง กล่าวคือ ระบบพรรคการเมืองจะมีผลกระทบต่อแบบแผนและอัตราของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งงานวิจัยหลายงานพบว่ายิ่งพรรคการเมืองมีการแข่งขันกันมาก อัตราของการมีส่วนร่วมก็จะยิ่งสูงขึ้น กล่าวคือ การแข่งขันของพรรคการเมืองน่าจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมโดยการกระตุ้นความสนใจในการณรงค์หาเสียงและทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความพยายามของปัจเจกบุคคลในการที่จะมีผลกระทบถึงผลที่จะออกมา ซึ่งถ้าการแข่งขันของพรรคการเมืองไม่ทำให้ประชาชนเกิดความสนใจและไม่เกิดความรู้ ความมีประสิทธิภาพ การแข่งขันนั้นก็อาจจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย

3.3 ลักษณะของการณรงค์หาเสียง

4. ตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ตำแหน่งทางสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษารายได้ อาชีพ ถิ่นที่อยู่อาศัย เพศ อายุ ศาสนา เชื้อชาติ ฯลฯ ปัจจัยต่าง ๆ นี้เป็นตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณเนื่องจากเป็นตัวแปรที่สามารถเห็นได้ชัดและวัดได้ง่าย อย่างไรก็ตามตำแหน่งทางสังคมไม่ได้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง แต่จะเป็นตัวแปรที่สนับสนุนตัวแปรทางด้านทัศนคติและบุคลิกภาพทั้งสองได้รวบรวมข้อค้นพบจากการวิจัยหลายผลงาน พบว่า

4.1 บุคคลที่อยู่ในศูนย์กลาง ของสังคมมีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่อยู่ห่างไกล

4.2 บุคคลยังอยู่ในชนชั้นสูงขึ้นไป มีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่อยู่ในชนชั้นต่ำกว่า

4.3 บุคคลยังมีการศึกษาสูง มีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีการศึกษาดำกว่า

4.4 บุคคลที่มีฐานะดี มีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มีฐานะด้อยกว่า

4.5 ชาวชนบท มักจะมีความตื่นตัวทางการเมืองน้อยกว่าชาวเมือง

4.6 บุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์การ มักจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง

4.7 ยิ่งบุคคลอาศัยอยู่ในชุมชนใดเป็นเวลานาน เขาก็มีแนวโน้มว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

เจมส์ เดวิด บาร์เบอร์ (James David Barber :1969) (อ้างใน จิตตรา พรหมสุติมา 2541 : 38 - 39) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลักดันให้บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ปัจจัยหลักที่สำคัญ ได้แก่

1. แรงจูงใจ ในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ ความศรัทธาและความไว้วางใจ ในกระบวนการทางการเมือง ความสำนึกในหน้าที่ของพลเมือง โดยถือว่าเป็นพันธะหน้าที่ที่จะพึงกระทำ เช่น การยอมรับว่ากระบวนการเลือกตั้งเป็นวิธีการ “ที่ดี” ในการปกครองประเทศ และมีความเห็นว่าคนไทยทุกคน “มีหน้าที่” ในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

2. โอกาส ได้แก่ การปราศจากซึ่งอุปสรรคทางกฎหมาย และโอกาสในด้านความสะดวกในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น มีสิทธิตามกฎหมาย สามารถหาหน่วยเลือกตั้งพบ เป็นต้น

3. ทรัพยากร ทรัพยากรที่สำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่ 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะ และเงิน ปัจจัยทั้งสามนี้ต่างมีอิทธิพลต่อกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือคนที่มีความรู้สูง มักจะมีรายได้สูง และมีทักษะในทางการเมืองสูงตามไปด้วย

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยในด้านแรงจูงใจ โอกาส และทรัพยากร ต่างเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในระบบที่มีการเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางแม้ว่าแรงจูงใจและทรัพยากรมีไม่มากนัก ประชาชนก็อาจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ หรือในอีกด้านหนึ่งแม้ว่าไม่มีโอกาสและทรัพยากร

มากนัก แต่ประชาชนมีแรงจูงใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองสูงมาก ก็สามารถเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้เช่นกัน

แม้คอลลอสกี ได้อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ ด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมด้านจิตวิทยา และทางด้านสิ่งแวดล้อมทางการเมือง ดังนี้ (สถิต นิยมญาติ 2524 : 33 – 34)

1. ตัวแปรทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม (The Social Environment) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ประกอบด้วยระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา เพศ และพื้นที่อยู่อาศัย จากผลการศึกษาเปรียบเทียบในสหรัฐอเมริกา และประเทศอื่น ๆ พบว่า สิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. ตัวแปรทางจิตวิทยา (Psychological Variables) เมื่อพิจารณากันในแง่ของจิตวิทยาแล้ว การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะดำรงคงอยู่ได้ขึ้นอยู่กับ การให้รางวัล (Rewards) หรือผลตอบแทนแก่ผู้มีส่วนร่วมนั้นอย่างไรบ้าง เกี่ยวกับเรื่องนี้ นักวิชาการมักจะให้เหตุผลว่า การที่มนุษย์เราจะมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นก็เพื่อสนองความต้องการต่าง ๆ (Needs) ของเขา เช่น ความต้องการอำนาจ การแข่งขัน ความสำเร็จ การมีสัมพันธ์กับผู้อื่น การมีศักดิ์ศรี และการยอมรับทางสังคม

ณรงค์ สินสวัสดิ์ (อ้างใน จิตรา พรหมขุติมา 2541 : 43 - 44) ได้กล่าวถึงปัจจัยหรือตัวแปรทางจิตวิทยาที่มีผลต่อการที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ 2 ประการ คือ

1. ทศนคติทางการเมือง ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า

1.1 ผู้ที่สนใจการเมืองมักจะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่สนใจ ความสนใจทางการเมืองอาจจะดูได้จากการติดตามข่าวสารทางการเมือง เช่น โดยทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การพูดคุยกับคนอื่นทางการเมือง การไปฟังการปราศรัยหาเสียงเลือกตั้ง ฯลฯ

1.2 ผู้ที่มีความเลื่อมใสต่อพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง หรือผู้สมัครคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษยังมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีความสนใจทางการเมืองมากด้วย

1.3 ผู้ที่มีความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมืองของตน (Political Efficiency) คือ เชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จะมีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่คิดว่าตนไม่มีประสิทธิภาพทางการเมือง

1.4 ผู้ที่เชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ (Sense of Citizen Duty) คือ เชื่อว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำมิใช่เป็นสิทธิที่จะทำได้ไม่ทำก็ได้ คนพวกนี้มีแนวโน้มจะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง

1.5 ผู้ที่มีความรู้สึกไม่ดีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือขาดศรัทธา ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือขาดศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคิดว่า นักการเมืองไม่น่าไว้วางใจ คนพวกนี้จะแยกตัวเองออกจากการเมือง

1.6 ผู้ที่มีความเข้าใจทางการเมือง (Political Understanding) มีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่เข้าใจทางการเมือง

2. บุคลิกภาพ ประกอบด้วย

2.1 ความสามารถในการเข้าสังคม (Sociability) หมายถึงการที่บุคคลสามารถสมาคมกับคนอื่นได้อย่างไม่เคอะเขิน มีความสามารถเข้ากับคนแปลกหน้าได้ง่าย บุคคลกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองสูง

2.2 การขาดความมุ่งหมายในชีวิต (Anomie) บุคคลที่ขาดความมุ่งหมายในชีวิต จะแสดงออกโดยการขาดค่านิยม ขาดการสร้างแนวทางในชีวิต มีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสามารถ ไม่มีใครสนใจ บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

3. ตัวแปรทางด้านสิ่งแวดล้อมทางการเมือง (The Political Environment) ตัวแปรทางด้านสิ่งแวดล้อมทางการเมืองจะมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิธีการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ เพราะเป็นเรื่องที่บุคคลจะตัดสินใจกระทำในลักษณะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมก็ได้ พิจารณาได้จาก

3.1 ระบบพรรคการเมือง (The Party System) พรรคการเมืองแสดงบทบาทได้ 2 ประการ คือ บทบาทในลักษณะของการแสดงออกซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความรู้สึกที่จะคัดค้านหรือต่อต้านผู้ที่อยู่ตรงกันข้ามหรือต่างพรรค ประการที่สอง พรรคการเมืองจะแสดงบทบาทเป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การติดต่อและช่วยเหลือลงทะเบียนให้แก่ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ช่วยเหลือในเรื่องการคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งและจัดให้มีการรณรงค์หาเสียง เป็นต้น

3.2 การรณรงค์หาเสียง (The campaign) ความพยายามของพรรคการเมืองที่จะชักจูงให้ประชาชนไปเลือกพรรคของตนโดยวิธีการรณรงค์หาเสียงแบบต่าง ๆ

3.3 ประเด็นและอุดมการณ์ทางการเมือง (Issues and Ideology) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

3.3.1 ประเด็นที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง (Position Issues) เช่น การรักษาพยาบาลฟรี การกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ฯลฯ

3.3.2 ประเด็นที่เกี่ยวกับอาหาร ได้แก่ ปัญหานโยบายต่างประเทศ สิทธิเสรีภาพของประชาชน

3.3.3 อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) บุคคลหรือสังคมที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมมีผลต่อการแสดงบทบาทหรือการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น ในประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย ถ้าบุคคลหรือสังคมนั้นมีอุดมการณ์ทางการเมืองระบบประชาธิปไตย ประชาชนก็จะไปแสดงบทบาททางการเมืองหรือมีส่วนร่วมทางการเมืองมาก

3. ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3.1 สภาพของปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทางการเมืองของระบบการเมืองสมัยใหม่ ระบบการเมืองในปัจจุบันไม่ว่าจะพัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนาต่างยอมรับในหลักการที่ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความจำเป็น จะพบว่า ลักษณะและระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนามีความแตกต่างกันอยู่มาก ในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก ประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงอย่างต่อเนื่องและเป็นไปโดยสมัครใจ ส่วนในประเทศที่กำลังพัฒนา การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นการใช้ความรุนแรงและอื่น ๆ ในบางประเทศก็ได้ใช้นโยบายกดหรือขัดขวางไม่ให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว บางประเทศประชาชนส่วนใหญ่ยังคงมีความนิ่งเฉยทางการเมือง ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอยู่ค่อนข้างต่ำ ในบางประเทศใช้นโยบายระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามแนวทางที่ผู้นำประเทศได้วางไว้ ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบระดม (mobilized participation) มิใช่การมีส่วนร่วมแบบสมัครใจ (voluntary participation) (สุจิต บุญบงการ 2534 : 83) และได้จำแนกสภาพปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นดังนี้

3.1.1 ปัญหาเกี่ยวกับความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน

การมีส่วนร่วมทางการเมือง จะมีความเกี่ยวข้องกับความตื่นตัวทางการเมืองอย่างมาก การตื่นตัวทางการเมือง เป็นเรื่องของการมีความสำนึกทางการเมือง ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ในกรณีของประเทศไทยความตื่นตัวทางการเมือง (political awareness) ของประชาชนยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการเมืองไทยในปัจจุบันอันมีผลทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นอย่างไร้ประสิทธิผลและประชาชนอาจตกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองได้โดยง่าย

ความตื่นตัวทางการเมืองของคนไทยที่มีอยู่ไม่มากนักแสดงให้เห็นได้จากประชาชนคนไทยยังมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จำนวนไม่น้อยที่ไปลงคะแนนเสียงไม่ใช่เพราะมีความตื่นตัวทางการเมือง แต่ไปลงคะแนนเพราะถูกชักจูง ถูกระดม หรือถูกจ้างวาน นอกจากนี้ประชาชนคนไทยยังเข้าไปร่วมทำงานกับกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ น้อยมาก พรรคการเมืองของไทยมีจำนวนสมาชิกไม่มากนัก อันแสดงให้เห็นว่าคนไทยยังมีความตื่นตัวทางการเมืองต่ำ

3.1.2 ลักษณะของการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของคนไทย

การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญแบบหนึ่ง คนไทยซึ่งไปลงคะแนนเสียงยังไปลงคะแนนด้วยความสำนึกว่าเป็นหน้าที่มากกว่าไปเพื่อแสดงออกซึ่งความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือควบคุมรัฐบาล คนไทยส่วนใหญ่ยังเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่หรือบทบาทเพียงเพื่อเป็นปากเสียงแทนตนเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าผู้ไปลงคะแนนเสียงเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งเช่นกันแต่ไม่มากนัก คือเห็นว่าเป็นเพียงการเลือกตัวแทนเท่านั้น มิใช่เป็นการเลือกรัฐบาล การไปเลือกตั้งจึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกิดจากความรู้สึกที่ว่าตนเองมีสิทธิพล มีอำนาจหรือมีประสิทธิภาพทางการเมือง (political efficiency) ที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวรัฐบาลนโยบายของรัฐบาลหรือเพื่อให้ผู้ที่ตนพอใจได้รับการเลือกตั้งเข้าไปทำงาน การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นเพียงการปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมือง (สุจิต บุญบงการ : 83-89)

3.1.3 ลักษณะของการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์

กลุ่มผลประโยชน์ในระบบการเมืองของไทยนั้นยังไม่มีเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มชาวนาชาวไร่ หรือกลุ่มนักศึกษา ปัญญาชน กลุ่มเหล่านี้ ไม่เป็นกลุ่มที่มีพลังทางการเมืองอย่างแท้จริง และไม่สามารถเป็นกลุ่มที่กระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจำเป็นต้องมีการกระตุ้นให้ตระหนักในการปกป้องผลประโยชน์ของตน กลุ่มผลประโยชน์จึงกลายเป็นองค์การหลักในการกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวในเรื่องการปกป้องผลประโยชน์ แล้วรวบรวมกลุ่มประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อนเพื่อให้ได้ผลทางการเมืองอย่างจริงจัง ดังนั้น ถ้ากลุ่มผลประโยชน์ไม่มีความเข้มแข็งอย่างในกรณีของประเทศไทยแล้ว ก็จะไม่สามารถกระตุ้นความสำนึกในทางการเมืองของประชาชนได้ ส่วนกลุ่มที่มีพลังทางการเมืองคือกลุ่มของนักธุรกิจซึ่งเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง บรรดานักธุรกิจเหล่านี้หาได้ร่วมมือกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่ แต่กลับรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเกณฑ์

3.2 สาเหตุของปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

3.2.1 สาเหตุจากวัฒนธรรมทางการเมืองและการศึกษา

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเป็นปัจจัยที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับต่ำ วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic political culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participation political culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มักมีลักษณะเป็นแบบที่ประชาชนมีความสนใจในทางการเมือง มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความเห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทุก ๆ คน มีความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครองเป็นเรื่องของทุก ๆ คน มีความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐ รัฐบาลจะต้องดำเนินงานตามความต้องการของประชาชน และประชาชนมีความเชื่อและศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรีภาพของเอกชน กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในอุดมการณ์ของประชาธิปไตย

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ไม่ได้เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

1. ประชาชนโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการเมืองหรือการบริหารประเทศเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเท่านั้น
2. ประชาชนคนไทยมักเห็นว่าการเมืองนอกจากจะเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำ ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักแล้ว ยังเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์อย่างชัดเจนจนเกินไปจนการเมืองเป็นเรื่อง “สกปรก”
3. การยอมรับในอำนาจนิยม การยอมรับในเรื่องผูกพันกับการยอมรับในบทบาทและอำนาจของข้าราชการ หมายความว่า ประชาชนยอมรับว่าตนเองไม่มีอำนาจหรือความสามารถทางการเมืองแต่อย่างใด
4. การศึกษาที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองไม่ได้สนับสนุนให้คนไทยมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง

3.2.2 สาเหตุจากบทบาทของพรรคการเมือง

ปัญหาที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในอัตราต่ำนั้น อาจมีสาเหตุประการหนึ่ง คือ การขาดซึ่งองค์การหรือสถาบันทางการเมืองที่คอยกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองและจัดการการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมืองของประชาชนให้มีความเป็นกลุ่มเป็นก้อน มีน้ำหนักและมีระเบียบ สถาบันทางการเมืองที่สำคัญนั้นคือ ระบบพรรคการเมือง ปัจจุบันพรรคการเมืองยังเป็นองค์การที่อ่อนแอและขาดความเป็นสถาบัน คือ การขาดองค์กรที่ซับซ้อนพอที่จะเผชิญกับความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นมาอย่างรวดเร็วได้

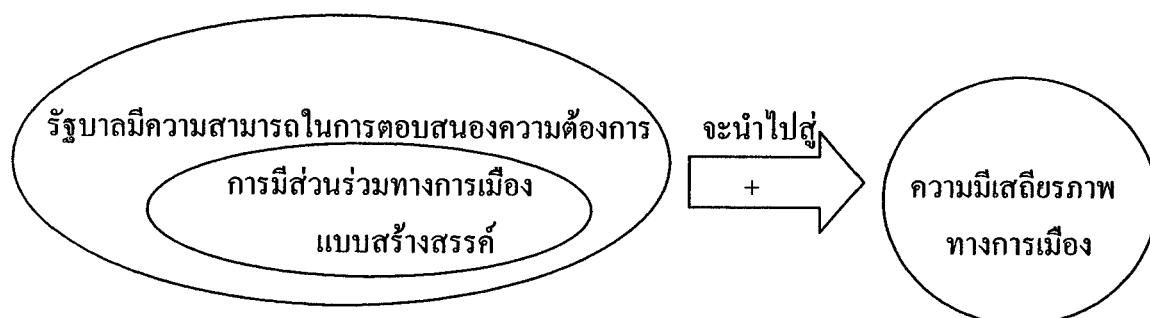
การบริหารภายในพรรคยังขาดหน่วยงานที่ทำงานที่มีประสิทธิภาพ การแตกแยกกันภายในพรรคเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พรรคขาดความเป็นสถาบัน

3.2.3 สาเหตุจากสภาพแวดล้อมทางการเมือง

สภาพแวดล้อมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ไม่ได้สนับสนุนการขยายตัวการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้กว้างขวาง

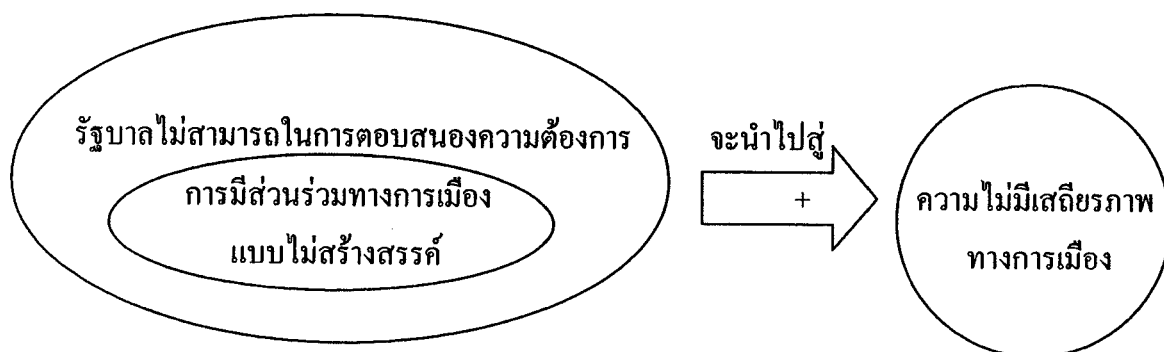
วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (2545 : 431) ได้สรุปว่าปัญหาและแนวโน้มของการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีลักษณะพิเศษที่เกี่ยวกับระบบการเมืองอยู่ 2 ประการ คือ

1. ถ้าหากการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสร้างสรรค์มีอยู่ในระดับที่สูง ในขณะที่รัฐบาลมีความสามารถในการตอบสนองข้อเรียกร้องต่าง ๆ ได้ดี ย่อมทำให้ระบบการเมืองนั้นมีเสถียรภาพทางการเมือง

ภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบสร้างสรรค์ในขณะทีรัฐบาลมีความสามารถในการตอบสนองความต้องการจะนำไปสู่ภาวะความมีเสถียรภาพทางการเมือง

2. ในทางกลับกันหากการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่สร้างสรรค์ได้รับการยอมรับในวงกว้างมีอยู่ในระดับที่สูง รัฐบาลไม่มีความสามารถในการตอบสนองใด ๆ ได้ อาจนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง

ภาพที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่สร้างสรรค์ในกรณีที่รัฐบาลไม่สามารถในการตอบสนองความต้องการจะนำไปสู่ภาวะความไร้เสถียรภาพทางการเมือง

4. อุปสรรคของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จันทนา สิทธิจารี (2544 : 427 - 429) มีความเห็นว่าปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การเพิกเฉยต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในประเด็นนี้อาจแบ่งตามลักษณะของพฤติกรรมการไม่มีส่วนร่วมและลักษณะของประชาชนได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 ประชาชนที่เป็นกลุ่มคนชั้นกลางขึ้นไป มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองอยู่ในระดับที่เข้าใจถึงความหมาย ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย แต่ปฏิเสธที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบที่เป็นทางการหรือการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เพราะขาดความเชื่อถือศรัทธาต่อพฤติกรรมของนักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีอยู่

1.2 ประชาชนที่เป็นกลุ่มคนชั้นกลางขึ้นไปเช่นกันที่ปฏิเสธที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะวิถีชีวิตในโลกเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้คนกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการเคร่งครัด แสวงหา ความมั่นคง ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และชีวิตส่วนตัว ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่กว่า ขาดสาธารณประโยชน์จิต คือ จิตที่เป็นสาธารณะที่เห็นประโยชน์ส่วนตนกับประโยชน์ส่วนรวมเชื่อมโยงถึงกัน คนกลุ่มนี้จะไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองทุกรูปแบบ ตราบเท่าที่ประโยชน์ส่วนตนของเขายังไม่ถูกคุกคาม ถิครอนจนต้องพึ่งพิงอำนาจทางการเมืองเข้ามาช่วยจัดการให้

1.3 ประชาชนที่เป็นกลุ่มคนระดับล่างในสังคมที่ฐานะยากจน ขาดการศึกษา ขาดโอกาสของการประกอบอาชีพ ซึ่งในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทยยังมีประชาชนกลุ่มนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนกลุ่มนี้มองไม่เห็นและไม่เข้าใจว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีความสำคัญมากไปกว่าการดิ้นรนหาเลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดไปได้ในแต่ละวันได้อย่างไร จึงปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบหากไม่มีสิ่งจูงใจ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในเชิงสัญลักษณ์ โดยปราศจากความตระหนัก ความเข้าใจในคุณค่า และความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริงหรือเป็นการมีส่วนร่วมเพราะอิทธิพลของปัจจัยแทรกซ้อนอื่น ๆ เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้งในสัดส่วนที่สูงมาก บางแห่งครบร้อยละ 100 ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง โดยกลไกของรัฐบาลภาคภูมิใจว่าเป็นสัมฤทธิ์ผลของการรณรงค์ประชาธิปไตย แต่ในความเป็นจริงแล้ว เป็นเพราะมีการซื้อสิทธิขายเสียงอย่างรุนแรง โดยเฉพาะพื้นที่ชนบท การซื้อเสียงกันยกหมู่บ้านก็เคยปรากฏมาแล้ว พฤติกรรมการมีส่วนร่วมเช่นนี้ ก่อให้เกิดปัญหาเป็นอุปสรรคขัดขวางในการพัฒนาการทางการเมืองเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการเมืองอีกด้วยเพราะเป็นการกระทำจากอิทธิพลของตัวแปรแทรกซ้อนที่ไม่ใช่ด้วยความตระหนักเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริง แ่่งชิงเบียดเบียนผลประโยชน์ที่ควรเป็นของประชาชนส่วนรวม ผลกระทบทางลบก็ย้อนกลับมาสู่ตัวผู้เลือกบุคคลเหล่านั้นเข้าไปนั่นเอง

3. การมีส่วนร่วมอย่างไม่มีระบบในสังคมของประเทศกำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย เป็นต้น การมีส่วนร่วมในลักษณะกลุ่มผลประโยชน์ที่กว้างขวางไร้บรรทัดฐาน ขาดองค์การขึ้นตอนมีมาก เป็นพฤติกรรมการมีส่วนร่วมที่ล่อแหลมต่อการปะทุของสังคมและพัฒนาการทางการเมือง

4. การมีส่วนร่วมในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการมากเกินไป เนื่องจากการใช้นโยบายที่เป็นผลกระทบกับประชาชนหรือเนื่องจากศักยภาพของรัฐในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนไม่เพียงพอทำให้ประชาชน เกิดภาวะกดดันคับข้องใจจนต้องลุกออกมาเรียกร้อง กดดันเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐ การมีส่วนร่วมลักษณะนี้เกิดขึ้นมากในสังคมไทยปัจจุบันในรูปของการประท้วงในลักษณะต่าง ๆ หากศักยภาพของรัฐไม่เพียงพอที่จะรับมือกับพฤติกรรมมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ อาจก่อให้เกิดภาวะการเรียกร้องที่มากเกินไป ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในการเมืองไทยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งบรรยากาศประชาธิปไตยเบ่งบานเต็มที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดต่อระบบการเมือง ล่อแหลมต่อการเกิดตัวแปรแทรกซ้อนจนระบบการเมืองไม่อาจทานอยู่ได้ อาจเกิดการเคลื่อนย้ายอำนาจทางการเมืองด้วยวิถีทางนอกระบบประชาธิปไตย

5. การมีส่วนร่วมในลักษณะของการจัดตั้งเพื่อผลประโยชน์แอบแฝง เป็นการระดมสรรพกำลังทางการเมืองของประชาชนมาเป็นฐานรองรับอำนาจหรือวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือ

ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายอำนาจทางการเมืองของนักการเมืองบางคน หรือพรรคการเมืองบางพรรค และการระดมสรรพกำลังของประชาชน เพื่อมาแสดงการสนับสนุนนักการเมืองบางคนในลักษณะการให้กำลังใจก็ปรากฏอยู่มากมายเช่นกัน

6. วิธีคิดและพฤติกรรมของบุคลากรของรัฐที่เห็นพฤติกรรม การมีส่วนร่วมด้วยการชุมนุมประท้วงไม่เห็นด้วยหรือคัดค้านนโยบายของรัฐบาล เป็นพฤติกรรมของการก่อวุ่นก่อความไม่สงบวุ่นวายเป็นอุปสรรคต่อการทำงานของรัฐบาล เป็นปัญหาอีกประการหนึ่งที่ต้องแก้ไข

5. คณะกรรมการหมู่บ้าน

5.1 ความเป็นมาของคณะกรรมการหมู่บ้าน

หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดกับราษฎรมากที่สุด และเป็นสถาบันที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประชาธิปไตย การพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการหมู่บ้านได้กำหนดขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตรี โดยกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่ง มีหน้าที่เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับภารกิจที่ต้องปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน แต่เดิมการดำเนินงานของหมู่บ้านอยู่ในดุลพินิจของผู้ใหญ่บ้านคนเดียว และนอกจากนี้ในแต่ละหมู่บ้านหน่วยงานของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการระดับหมู่บ้านขึ้นซ้ำซ้อนกันหลายรูปแบบ และรัฐบาลขาดนโยบายที่แน่นอนอย่างต่อเนื่องในการสนับสนุนหมู่บ้าน

คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติในที่ประชุม เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2524 เห็นชอบในหลักการยกเลิกคณะกรรมการระดับหมู่บ้านรูปแบบอื่นทั้งหมด และให้ใช้คณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 เป็นหลักและปรับปรุงโครงสร้างให้สอดคล้องกับรูปแบบหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองหรือ อปป. และมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยโดยกรมการปกครอง ได้ดำเนินการปรับปรุงรูปแบบคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีมาแต่เดิมให้มีประสิทธิภาพ โดยร่วมกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องวางแนวทางดำเนินงาน ซึ่งได้ตราข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2526 ขึ้น

5.2 รูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน

5.2.1 คณะกรรมการหมู่บ้านหรือ กม. ถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ซึ่งประกอบไปด้วยกรรมการ 2 ประเภท คือ

1) กรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
ฝ่ายปกครอง

2) กรรมการหมู่บ้านโดยการเลือกตั้ง ได้แก่ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่ง
ราษฎรมีสิทธิเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้เลือกตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโดยมีจำนวนไม่น้อยกว่า 2 คน
แต่ทั้งนี้ควรมี 5 – 9 คน แล้วแต่หมู่บ้านใหญ่หรือเล็ก โดยให้อยู่ในดุลยพินิจของนายอำเภอ และ
อยู่ในวาระ 5 ปี

5.2.2 ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการ
หมู่บ้าน พ.ศ. 2536 ได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง และ
ให้คณะกรรมการหมู่บ้านเลือกกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน เป็นรองประธาน ตลอดจนเลือก
กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิอีก 2 คน เป็นเลขานุการ 1 คน ผู้ช่วยเลขานุการ 1 คน ส่วนกรรมการ
หมู่บ้านคนอื่น ๆ ก็จะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของฝ่ายกิจการต่าง ๆ

5.2.3 ดังนั้นรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีลักษณะ ดังนี้

ผู้ใหญ่บ้าน	เป็นประธานกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นรองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง	เป็นกรรมการ
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการและเลขานุการ
ผู้ทรงคุณวุฒิ	เป็นกรรมการผู้ช่วยเลขานุการ

5.3 ฝ่ายกิจการต่าง ๆ ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานของฝ่ายกิจการต่าง ๆ ซึ่ง
ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 8 ฝ่าย ดังนี้

5.3.1 ฝ่ายกิจการปกครอง

5.3.2 ฝ่ายกิจการพัฒนาหมู่บ้านและส่งเสริมอาชีพ

5.3.3 ฝ่ายกิจการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย

5.3.4 ฝ่ายกิจการการคลัง

5.3.5 ฝ่ายกิจการสาธารณสุข

5.3.6 ฝ่ายกิจการศึกษาและวัฒนธรรม

5.3.7 ฝ่ายกิจการสวัสดิการและสังคม

5.3.8 ฝ่ายกิจการสตรี

ทั้งนี้ หากคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) เห็นสมควรอาจตั้งฝ่ายกิจการอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกได้

5.4 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

5.4.1 อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ได้กำหนดว่า ในหมู่บ้านหนึ่งให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านคณะหนึ่ง มีหน้าที่เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการที่จะปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน และอำนาจหน้าที่ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2526 โดยกำหนดให้เพิ่มฝ่ายกิจการต่าง ๆ รวม 8 ฝ่าย มาช่วยการทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังนั้น บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านจึงเป็นในลักษณะของผู้ปฏิบัติงานบริหารและพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งการเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านด้วย

5.4.2 อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายอื่น

1) อำนาจหน้าที่ในการบริหารการพัฒนาชนบท ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารพัฒนาเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น พ.ศ. 2539 กำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารการพัฒนาชนบทระดับหมู่บ้านและโดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจหน้าที่ในการเสนอปัญหาและความต้องการในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบล

2) อำนาจหน้าที่ในการบริหารการใช้น้ำ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารการใช้น้ำและการบำรุงรักษาแหล่งน้ำขนาดเล็ก พ.ศ. 2525 ได้กำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบแหล่งน้ำขนาดเล็กที่อยู่ในท้องที่หมู่บ้านของตน โดยมีหน้าที่จัดทำทะเบียนแหล่งน้ำ บริหารการใช้น้ำจากโครงการให้เกิดประโยชน์ และการดูแลบำรุงรักษาแหล่งน้ำ

3) อำนาจหน้าที่ในการบริหารกองทุนพัฒนาชนบท ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยกองทุนพัฒนาชนบท พ.ศ. 2535 ได้กำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการบริหารกองทุนในระดับหมู่บ้านของตน เช่น การบริหารกองทุนเฉพาะกิจ การบริหารโครงการที่ได้รับเงินยืมสมทบ และการรายงานผลการดำเนินโครงการต่อสภาตำบล เป็นต้น

4) อำนาจหน้าที่ในการประนีประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้าน ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ให้อำนาจไว้ และลักษณะของข้อพิพาทที่จะทำการประนีประนอมข้อพิพาทนั้นเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับคดีแพ่งทุกประเภท คดีอาญาประเภทความผิดที่ขอมความกันได้ คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาทและข้อพิพาทดังกล่าวเกิดขึ้นในหมู่บ้าน หรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้าน

5) อำนาจหน้าที่ในการออกบัตรสงเคราะห์แก่ราษฎรตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสงเคราะห์ประชาชนผู้มียาได้น้อยเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2527 กำหนดให้คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์คณะของคณะกรรมการผู้พิจารณาผู้มีสิทธิได้รับการสงเคราะห์ระดับหมู่บ้านด้วย

5.5 บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการพัฒนาประชาธิปไตย

นอกจากบทบาทอำนาจหน้าที่ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 แล้วคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ยังมีบทบาทหน้าที่ภายหลังจากได้รับการอบรมตามโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านซึ่งดำเนินการโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เนื่องจากโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านมีวัตถุประสงค์ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือผู้เข้ารับการอบรมนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปเผยแพร่ต่อราษฎรในหมู่บ้าน ตำบล เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตน ตลอดจนนำหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยมาใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารงานในหมู่บ้านตำบล เพื่อให้เกิดผลในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล อย่างเป็นรูปธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและศรัทธาของประชาชนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าอบรมตามโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน ไว้ดังนี้

1. เคารพเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้กับราษฎรในหมู่บ้าน
3. สนับสนุนให้มีการติดตามข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมืองและทางราชการ ตลอดจนการทำงานของรัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างสม่ำเสมอ
4. เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมืองไทยให้ราษฎรในหมู่บ้านรู้และเข้าใจอยู่เสมอเพื่อให้ราษฎรนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

5. สนับสนุนชักชวนประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ ตลอดจนรณรงค์ให้มีการลงคะแนนเสียงด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม

6. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับราษฎรในหมู่บ้านเป็นประจำ

7. ชักชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานและพัฒนาหมู่บ้าน

8. เผยแพร่หลักการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยให้ประชาชนรู้และเข้าใจ ตลอดจนนำหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

9. ทำตนเป็นแบบอย่างในฐานะพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดและแสดงให้เห็นแก่ประชาชนในหมู่บ้านเห็นว่าหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

10. นำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครองการบริหารงานพัฒนาหมู่บ้านอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดรูปธรรม สร้างความเชื่อมั่นศรัทธาในหลักการของประชาธิปไตยให้เกิดแก่ราษฎร เช่น การมีส่วนร่วมในการปกครอง การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล การตัดสินใจโดยใช้เสียงข้างมาก เป็นต้น

บทบาทหน้าที่ในการพัฒนาประชาธิปไตย ไม่ได้มีการกำหนดรายละเอียดให้ดำเนินการอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านตามที่ระบุไว้ในกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2526 รวมทั้ง จากบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านตามที่ได้รับการอบรมตามโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านของกรมการปกครองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายภายหลังการได้รับการอบรมในการพัฒนาประชาธิปไตยได้ดังนี้

1. การทำตนให้เป็นแบบอย่าง หมายถึง การนำเอาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างกับประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

1.1 การดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย หมายถึง การนำหลักการประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันตามที่ได้รับการอบรมตามโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หลักการดังกล่าว ได้แก่ การรู้จักใช้เหตุผล การใช้หลักความสมัครใจ การปฏิบัติตามกฎหมาย และการใช้หลักของความเสมอภาค

1.2 การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นพฤติกรรมที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การไปฟังการหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

1.3 การปฏิบัติหน้าที่บริหารหมู่บ้าน เป็นการบริหารหมู่บ้านโดยใช้แนวทางการบริหารหมู่บ้านตามที่ได้รับกรอบจากโครงการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ การประชุมปรึกษาหารือ การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตามแผนและประเมินผล

2. การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับประชาชนในหมู่บ้าน เป็นการนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักประชาธิปไตยมาเผยแพร่ให้กับประชาชนในหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแนะนำสั่งสอน การให้การอบรม การพูดคุยในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

5.6 คณะกรรมการหมู่บ้าน ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

5.6.1 สภาพทั่วไปของอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 107 (ถนนเชียงใหม่ - ฝาง) หมู่ที่ 2 ตำบลสันมหาพน ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 40 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 13 ตำบล 119 หมู่บ้าน ดังนี้

1) ตำบลสันมหาพน มี 10 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าบง บ้านป่าเส้า บ้านสันมหาพน บ้านป่าจี้ บ้านหนองหล่ม บ้านหนองกอก บ้านปากทาง บ้านแพะพัฒนา บ้านสหกรณ์ บ้านห้วยฮ่าง

2) ตำบลชีเหล็ก มี 10 หมู่บ้าน คือ บ้านบวกหมือ บ้านแม่มาลัย บ้านดงป่าล้าน บ้านหนองโค้ง บ้านทรายมูล บ้านไร่เป้ง บ้านแม่ชะจาน บ้านปางเปา บ้านห้วยไร่ บ้านทุ่งสีทอง

3) ตำบลแม่แตง มี 8 หมู่บ้าน คือ บ้านทุ่งหลวง บ้านห้วยป่าห้า บ้านแม่กะ บ้านม่วงชุม บ้านดินธาตุ บ้านสันปูเลย บ้านหนองบัว บ้านห้วยชมพู

4) ตำบลอินทขิล มี 19 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าจี้ บ้านวังแดง บ้านห้วยดง บ้านม่วงคำ บ้านท่าคันปุย บ้านหางดง บ้านปง บ้านเด่น บ้านทับเตือ บ้านหนองออน บ้านสันป่าตอง บ้านปางห้วยดาด บ้านปางกว้าง บ้านแม่ทะลาย บ้านปางเวียงดั่ง บ้านปางก๊ิด บ้านมีดกา บ้านหนองฝิ่ง บ้านห้วยฝักดาบ

5) ตำบลบ้านเป้า มี 7 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่ใจ บ้านแม่เลิม บ้านสบเลิม บ้านเป้า บ้านแพะ บ้านก้างหงษ์ บ้านดง

6) ตำบลบ้านช้าง มี 5 หมู่บ้าน คือ บ้านช้างโน บ้านแก้มะคำ บ้านปางไม้แดง บ้านต้นดู่ บ้านศรีดงเย็น

7) ตำบลแม่หอพระ มี 9 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าเลา บ้านห้วยฝาย บ้านฝิ่ง บ้านกาด บ้านแม่หอพระ บ้านแม่นาป่าก บ้านนาเม็ง บ้านป่าไม้ บ้านภูดิน

8) ตำบลก๊ิดช้าง มี 8 หมู่บ้าน คือ บ้านเมืองก๊ิด บ้านแม่ตะมาน บ้านสบถ้าย บ้านต้นขาม บ้านห้วยน้ำดัง บ้านทุ่งละคร บ้านป่าข้าวหลาม บ้านผาปู่จอม

9) ตำบลสบเปิง มี 13 หมู่บ้าน คือ บ้านปางฮ่าง บ้านปางม่วง บ้านสบเปิง บ้านต้นจุ่น บ้านไร่ บ้านท่าข้าม บ้านต้นลาน บ้านคอนเจียง บ้านแม่แลบ บ้านแม่หลอด บ้านผาหมอน บ้านร้อง บ้านสหกรณ์ทุ่งใหม่

10) ตำบลป่าแป๋ มี 13 หมู่บ้าน คือ บ้านปายางหนาด บ้านปางมะกั่ว บ้านผาแดง บ้านป่าแป๋ บ้านแม่เลา บ้านปางลัน บ้านแม่ไคร์ บ้านแม่สะระ บ้านแม่แมม บ้านน้ำแฉม บ้านท่าผา บ้านกัวด้วย บ้านห้วยพระเจ้า

11) ตำบลเมืองเก่า มี 5 หมู่บ้าน คือ บ้านกายน้อย บ้านเมืองเก่า บ้านออบ บ้านเหล่า บ้านม่อนเงาะ

12) ตำบลช่อแล มี 6 หมู่บ้าน คือ บ้านช่อแล บ้านสันป่าสัก บ้านวังคิน บ้านป่าไผ่ บ้านใหม่ บ้านหนองบัว

13) ตำบลสันปายาง มี 6 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองบัวน้อย บ้านสันปายาง บ้านสันป่าตึง บ้านหนองก่าย บ้านเอือก บ้านผาแคน

5.6.2 ข้อมูลคณะกรรมการหมู่บ้านของอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

กรรมการหมู่บ้านในพื้นที่อำเภอแม่แตง มีจำนวนทั้งสิ้น 1,295 คน แบ่งเป็น กรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง จำนวน 357 คน และกรรมการหมู่บ้านโดยการเลือกตั้ง จำนวน 938 คน ซึ่งกรรมการหมู่บ้านโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านละ 1 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครอง หมู่บ้านละ 2 คน รวมหมู่บ้านละ 3 คน และกรรมการหมู่บ้านโดยการเลือกตั้งตาม ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการเลือกตั้งกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ พ.ศ. 2533 มาจากการเลือกตั้งของราษฎรในหมู่บ้าน ๆ ละ 5 – 9 คน และได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอ รวม 938 คน โดยแยกรายละเอียดดังตารางข้างล่างนี้

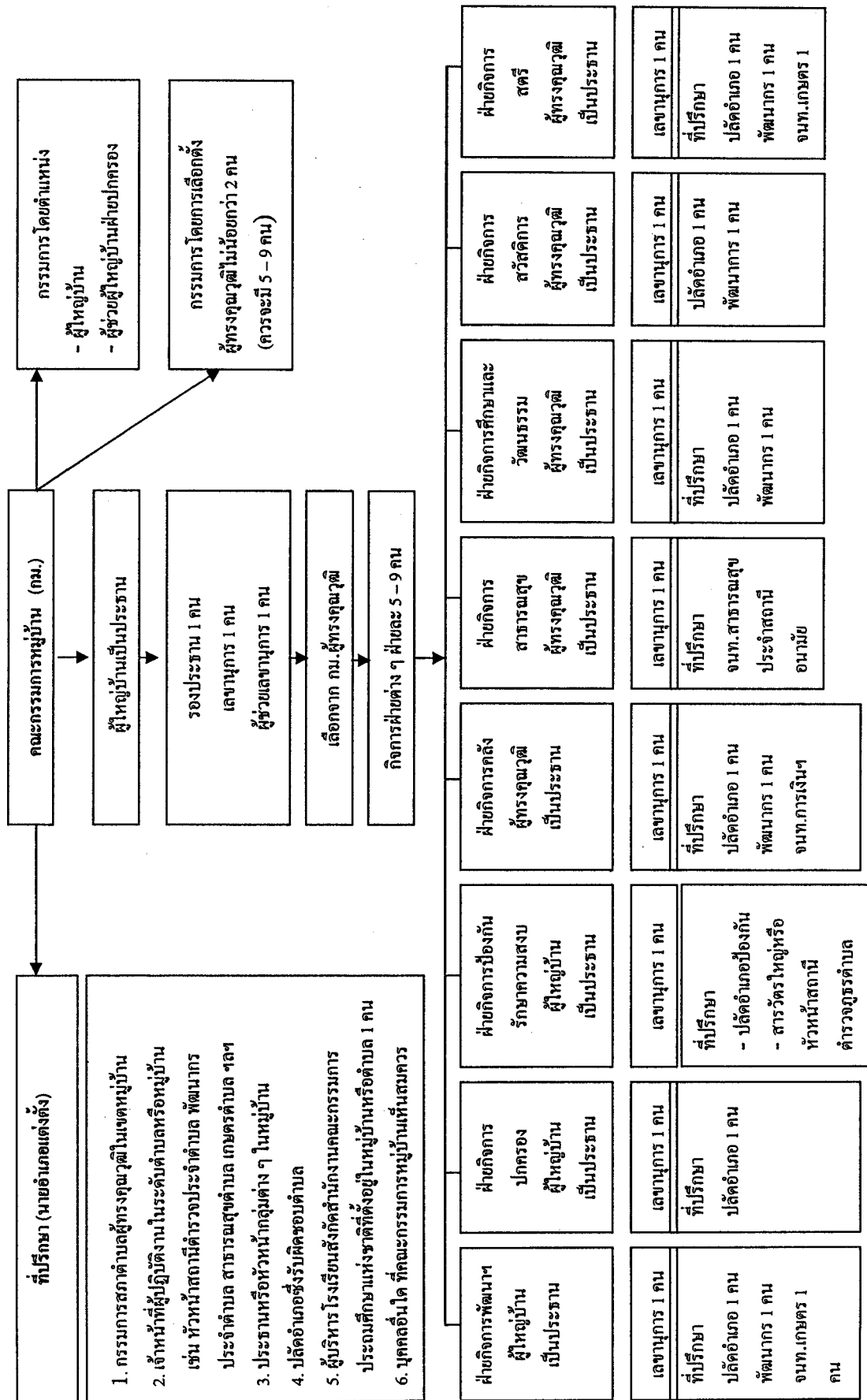
ตารางที่ 2.3 ข้อมูลคณะกรรมการหมู่บ้านในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ลำดับ	ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	กรรมการโดย ตำแหน่ง	กรรมการโดย การเลือกตั้ง	รวม
1.	สันมหาพน	10	30	85	115
2.	แม่แตง	8	24	59	83
3.	ชี้เหล็ก	10	30	81	111
4.	แม่หอพระ	9	27	73	100

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

ลำดับ	ตำบล	จำนวน หมู่บ้าน	กรรมการโดย ตำแหน่ง	กรรมการโดย การเลือกตั้ง	รวม
5.	สบเปิง	13	39	102	141
6.	บ้านเป้า	7	21	54	75
7.	ช่อแล	6	18	50	68
8.	กุดช้าง	8	24	58	82
9.	เมืองเก่า	5	15	40	55
10.	ป่าเป้า	13	39	98	147
11.	บ้านช้าง	5	15	40	55
12.	สันป่ายาง	6	18	50	68
13.	อินทจิล	19	57	148	205
รวม		119	357	938	1295

หมายเหตุ : ที่ทำการปกครองอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ สิงหาคม 2548

ภาพที่ 2.3 โครงสร้างคณะกรรมการหมู่บ้าน ตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เทวินทร์ ตติยรัตน์ (2532 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการปกครองรูปเทศบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีเทศบาลเมืองนครพนม พบว่า ปัจจัยทางด้านอายุ และความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับปัจจัยด้านเพศ การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และระดับการศึกษา ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับสาเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยและไปใช้สิทธิเลือกตั้งไม่ถึงร้อยละ 50 นั้น เป็นเพราะประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่นรูปแบบเทศบาลน้อย จึงไม่รู้ว่าตนเองมีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญต่อระบบการเมือง การที่เทศบาลขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และผลงานของเทศบาล การที่ประชาชนไม่ศรัทธาต่อคณะผู้บริหารเทศบาลและสมาชิกสภาเทศบาล และความบกพร่องของบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งจึงทำให้ประชาชนขาดแรงจูงใจในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ปิยะนุช เงินคล้าย และคณะ (2540) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนในเขตเมืองกับประชาชนในเขตชนบท พบว่า ประชาชนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน จะมีส่วนร่วมทางการเมืองแตกต่างกัน ยกเว้นประชาชนที่มีเขตที่อยู่อาศัย ระดับรายได้ และระดับการศึกษาแตกต่างกัน ไม่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านการมีตำแหน่งทางการเมืองแตกต่างกัน สำหรับความคิดเห็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พบว่า ความแตกต่างด้านเพศเท่านั้นที่ทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน และยังพบว่าความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่คาดหวัง และที่ปฏิบัติจริงจะมีความแตกต่างกันเฉพาะบทบาทหน้าที่ในการลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล การเป็นฝ่ายค้านเพื่อตรวจสอบรัฐบาล การให้สัตยาบัน (รับรอง) สนธิสัญญาระหว่างประเทศ/ประกาศสงคราม การแก้ไขปัญหาดังกล่าว/การดูแลทุกข์สุขของประชาชน และการพัฒนาความเจริญในท้องถิ่น

พงศกร รอดชมภู (2540) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทย : ศึกษากรณีปัจจัยที่ทำให้การประท้วงมีความยาวนาน พบว่า ประชาชนมีแรงจูงใจให้เข้าร่วมทำการประท้วงจากองค์การที่นำการประท้วงซึ่งควรจะมีชื่อเสียงดีหรือประสบความสำเร็จมาก่อน ร่วมด้วยความรู้ว่าจะประท้วงอย่างไร จะป้องกันตนเองอย่างไร เป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันนั้นความสำเร็จที่กลุ่มนำมีมาก่อนถ้าไม่สอดคล้องกับกลุ่มตนก็จะไม่เข้าร่วมด้วย ซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องความเห็นพ้องต้องกันว่าจะชูประเด็นการประท้วงเรื่องอะไร ในอีกกลุ่มหนึ่งนั้นเป็นเรื่องของ ปัจจัยด้านอุดมการณ์และความหลากหลายของกลุ่มสมาชิกที่ต่างมีผลทางลบต่อการระดมสมาชิกทั้งคู่ ซึ่งหมายความว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อในเรื่องอุดมการณ์ร่วมกันน้อย และมีความหลากหลายของ

กลุ่มสมาชิกไม่มาก ส่วนขอบเขตความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น กับพฤติกรรมของฝ่ายต่อต้านการประท้วงที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างมีความเกรงกลัวว่าหากประท้วงสำเร็จแล้วตนเองจะเดือดร้อนอีกครั้งหนึ่ง หมายถึงหาก มีการกระทำจากฝ่ายต่อต้านการประท้วงสูง ก็คงมีผู้เข้าร่วมน้อยลง ในทางกลับกัน ถ้าฝ่ายต่อต้านการประท้วงไม่กลั่นแกล้ง ไม่กดดัน ประชาชนจะมีการเข้าร่วมการประท้วงได้มากขึ้น

พิทักษ์ สาเขตร์ (2535) ศึกษาเรื่อง *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านแม้วใหม่ อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก* พบว่า

1. สภาพการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขาเผ่าม้งบ้านแม้วใหม่ อำเภอเมืองตาก มีสภาพสังคมที่ไม่แตกต่างกับการดำเนินชีวิตของชาวเขาเผ่าอื่น ๆ กล่าวคือ มีการรวมกลุ่มและอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้านเป็นกลุ่ม ส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย หากแต่มีกลุ่มคนบางกลุ่มที่มีการศึกษาดีและได้มีส่วนช่วยสร้างสรรค์การพัฒนาหมู่บ้าน ฐานะทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนด้านการเมืองนั้นชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้านนี้มีความตื่นตัวค่อนข้างสูง โดยเฉพาะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 ที่ผ่านมา

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านแม้วใหม่ โดยเฉพาะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 มีดังนี้ คือ

- 2.1 การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบของทางราชการ
- 2.2 การโฆษณาหาเสียงของผู้สมัครและพรรคการเมือง
- 2.3 การจัดแบ่งหมู่บ้านออกเป็นระบบคุ้ม
- 2.4 สื่อมวลชน
- 2.5 การเผยแพร่ประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ
- 2.6 ความเป็นผู้นำของผู้นำท้องถิ่นทั้งผู้นำตามกฎหมายและผู้นำตามธรรมชาติ
- 2.7 โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน

วันเพ็ญ ชวรางกูร (2539) ศึกษาเรื่อง *ทัศนคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวเขาเผ่าอีเก้อ หมู่บ้านผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย* พบว่า

ชาวเขาเผ่าอีเก้อ ร้อยละ 44.7 ไม่รู้หนังสือ ร้อยละ 96.2 นับถือผีบรรพบุรุษ และร้อยละ 95.5 ได้รับสัญชาติไทยแล้ว ชาวเขาเผ่าอีเก้อถึงร้อยละ 95.5 มีความรู้ความเข้าใจต่อเรื่องสิทธิหน้าที่พลเมืองไทยตามกฎหมายเป็นอย่างดี และมีทัศนคติที่ดีต่อผู้มีอำนาจการปกครองและนักการเมือง และต่อระบบการเมืองไทย มีความสำนึกทางการเมืองสูง ร้อยละ 51.5 และ 96.2 ตามลำดับ แต่ชาวเขาเผ่าอีเก้อไม่ค่อยมั่นใจในการซื้อขายเสียง ส่วนการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้นอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง

ปัจจัยอิทธิพลต่อทัศนคติ พบว่า ขึ้นอยู่กับ กลุ่มรายได้ต่ำจะมีทัศนคติที่มีต่อผู้มีอำนาจปกครอง ประชากรที่มีอายุต่ำจะมีทัศนคติต่อระบบการเมืองดีกว่ากลุ่มที่มีอายุสูงกว่า ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะมีค่าเฉลี่ยทัศนคติต่อเรื่องเดียวกันนี้ต่ำกว่าผู้ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และข้าราชการ ส่วนผู้ไม่เคยผ่านการศึกษาในระบบการศึกษาของรัฐจะมีทัศนคติที่ต่ำกว่าผู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษาของรัฐ

สำหรับอิทธิพลของทัศนคติที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น พบว่า ชาวเขาที่มีทัศนคติที่ดีต่อผู้มีอำนาจการปกครองและนักการเมือง จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านมากกว่า ชักชวนเพื่อนบ้านให้ไปเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งน้อยกว่า แต่ก่อนข้างจะพิจารณาเลือกบุคคลเข้าเป็น ส.ส. หรือ ส.จ. โดยอาศัยคุณสมบัติรวมมากกว่าการพิจารณาจากการเป็นชาวพื้นราบ หรือชาวเขา แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะการช่วยเหลือผู้ที่ตนเองเคารพหรือศรัทธาหาเสียงยังไม่เด่นชัด เท่ากับผู้ที่ทัศนคติต่ำกว่า หรือกล่าวได้ว่าผู้ที่มีทัศนคติระบบประชาธิปไตยจะวิเคราะห์ถึงผลดี ผลเสียในการเข้ามีส่วนร่วมในแต่ละด้านสูงกว่าผู้ที่มีทัศนคติที่ต่ำกว่า หรือทัศนคติเป็นสิ่งที่มียิทธิพลต่อพฤติกรรมหรือเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล

วิชัย ลือวรรณ (2537) ศึกษาเรื่อง ศักยภาพของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านได้รับผิดชอบในกิจการฝ่ายต่าง ๆ อย่างจริงจัง รวมทั้งบทบาทอื่น ๆ อันเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งสามารถช่วยกันพัฒนาระบบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านความรู้ แนวคิด และทัศนคติของคณะกรรมการหมู่บ้านพบว่า กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้านมีความรู้และมีทัศนคติในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านในระดับสูง แต่ก็พบว่า รายได้ของคณะกรรมการหมู่บ้านมีผลต่อความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน คือ รายได้ต่อเดือนที่สูงมีผลต่อความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทคณะกรรมการหมู่บ้านสูงขึ้น และอาชีพค้าขายจะมีทัศนคติต่อบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านที่ค่อนข้างต่ำกว่ากลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไป

สุภรัตน์ รัตนมุขย์ และยงยุทธ พึ่งวงศ์ญาติ (2541) ศึกษาเรื่อง ความสามารถในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้านในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านเพียงร้อยละ 55.0 มีความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยมาก แต่เมื่อเทียบกับหัวหน้าครัวเรือนทั่วไปแล้ว คณะกรรมการหมู่บ้านจะมีความรู้ดีกว่า เช่นเดียวกับพฤติกรรมเชิงประชาธิปไตย กล่าวคือ พฤติกรรมเชิงประชาธิปไตยของคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีมากในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เรื่องการไปฟังการหาเสียงเลือกตั้ง และการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ก็ยังมีสัดส่วนมากกว่าผู้ไม่ได้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีอยู่ในระดับปานกลาง และยังมีการนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาระดับ 1 ส่วนหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาระดับ 3 ที่คณะกรรมการหมู่บ้านควรปรับปรุงหน้าที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาธิปไตยมากที่สุด สำหรับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมบางประการพบว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสามารถในการพัฒนาประชาธิปไตยของคณะกรรมการหมู่บ้านบางเรื่อง

สุพล ใจคุ้ม (2544) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544 พบว่า ประชาชนในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั่วไป เช่น เรื่องการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และการสนทนาทางการเมืองกับผู้อื่น อยู่ในระดับสูง ในขณะที่พฤติกรรมที่แสดงถึงความสนใจทางการเมืองในระดับเข้มข้น เช่น การร่วมรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งหรือการสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองยังอยู่ในระดับต่ำ และมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบไพร่ฟ้า